

УДК 917 (= 161.2) "19" + 329.4

Лисюк М.Л.

ПОВОЄННА УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У СТВОРЕННІ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У КАНАДІ (1922-1933 рр.)

Дана стаття присвячена розглядові причин повоєнної української еміграції до Канади та висвітленню її характерних особливостей. Також розглянуто діяльність новостворених українських громадсько-політичних організацій.

Повоєнна еміграція розпочалась одразу після падіння Української держави, яка в результаті була завойована Росією (до неї відійшла Наддніпрянщина) та Польщею і Румунією (Придністрянщина).

Після роззброєння Української Галицької Армії (УГА) поляками весною 1920 р. українські солдати, виснажені постійними боями і зморені тифозною гарячкою, мали повертатись до своїх сіл та міст, де на них чекала малоприємна ситуація, оскільки майже всі землі в селах і робочі місця в містах були передані полякам. Не кращим було становище старшин УГА, звільнених з таборів після підписання мирного договору між поляками та більшовиками 18 березня 1921 р. Так, тим полоненим, які вже мали середню освіту, заборонялось вступати до університетів, а хто вже мав вищу освіту - не мав змоги знайти робоче місце [1].

Повоєнна українська еміграція до Канади розпочалася з 1921 р., а масової форми набула в 1925-1926 рр. За короткий період з 1926 р. по 1929 р. основна маса міжвоєнної української імміграції прибула до Канади із Західної України. Повоєнна канадська обмежуюча еміграційна політика зробила другу українську імміграцію (близько 70 тис. осіб) значно меншою за початкову хвилю (близько 180 тис. осіб) [2]. Слід зазначити, що друга хвиля української імміграції відбувалася в організованій формі й мала матеріальну допомогу. На противагу іммігрантам-піонерам, міжвоєнні іммігранти були більш освіченими (серед них був значний відсоток інтелігенції та фахівців високого рівня) і національно свідомими. Хоча селяни і робітники все ще

домінували, але кілька сотень політичних іммігрантів і ветеранів невдалої війни за незалежність України (1917-1921 рр.) становила новий і важливий компонент цієї хвилі [3].

Це були люди, які брали активну участь у розбудові національної Української держави, або ті, що принаймні жили в цій державі і на власні очі бачили, в яких тяжких умовах вона відроджується. Вони були свідками того, як об'єднаними силами під проводом Центральної Ради справа української національної думки крок за кроком просувалась вперед. Від "культурної автономії" на початку національної революції 1917 р. Україна дійшла до повної державної незалежності в січні 1918 р., а далі до державної соборності в 1919 р. [4].

Спостерігаючи та аналізуючи успіхи початкової національної мобілізації, а потім розпорошення сил і трагічні втрати нації, патріотичні, але непартійні українці, включаючи багатьох ветеранів українських армій, дійшли висновку, що в основі всіх національних невдач лежала роздробленість національних сил і внутрішня міжособна боротьба. Порятунком нації, на їхню думку, полягав у домінуванні ідей і принципів, спільних для всієї нації, таких, які будуть об'єднувати її, підносити над дріб'язковими інтересами груп, організацій і партій. Територіальні, релігійні, політичні, культурні й соціально-економічні відмінності, які розділяють населення, мають трактуватись як часткові, і тому вони не повинні перешкоджати співпраці для загального добра на базі всенациональних принципів [5].

Внаслідок перевірки і переоцінки усіх справ, які стосуються побудови (відродження)

нації, вони сформували нову національно-політичну філософію і тактику, що базується на таких засадах:

- Нація понад усе.
- Наша сила - в нас самих.
- Соборність України.
- Перманентна визвольна боротьба.
- Українська культура є вічним ґрунтом єдності нації.
- Єдиний внутрішній фронт проти зовнішніх сил [6].

Ці засади сформували український національний рух, який народився серед учасників визвольних змагань та поширювався і зростав як на рідних землях, так і в еміграції.

Такий світогляд мала друга українська еміграція по прибутті до Канади. Першим завданням для неї стало поширення національної свідомості серед української довоєнної спільноти в Канаді. Воно реалізовувалось через новостворені ними організації, такі як: Союз Українців Самостійників (СУС), Українська Стрілецька Громада (УСГ), які охопили майже всіх свідомих і політично активних українців та змогли зміцнити працю у всіх сферах українського життя в Канаді.

Назва першої післявоєнної організації "Союз Українців Самостійників" чітко відображала прагнення її засновників проводити культурну та освітню роботу самостійно, без жодного іноземного втручання і впливу. До того ж, така назва нікого не антагонізувала своїм англійським варіантом - "Ukrainian Self-Reliance League" [7]. Таким чином, ця назва мала двозначність в обох мовах і не була загрозливою. На 11 з'їзді в Саскатуні, який відбувся 28-30 грудня 1927 р., було створено Союз Українців Самостійників (СУС) - "широко громадської і національно-культурної організації, яка мала об'єднувати тих українців, які вважають своїм ідеалом самостійну українську державу й які цінують незалежність політичної думки і самостійність громадського життя" [8].

Ідеологія СУС спиралася на ідеали етнічної гордості, честі та незалежності: "самоповага, самостійність і самодопомога" [9]. Такої філософії повинні були дотримуватися в особистому житті, громадській та національній діяльності членів СУС. Основними ідеологічними й взаємодоповнюючими складниками СУС стали український націоналізм і канадський патріотизм [10].

Оскільки СУС був сформований на базі Української Православної Церкви, то католицька та протестантська ідеології вважалися чужими і такими, що можуть мати негативний вплив на український народ. СУС дивився на релігійні інституції з точки зору їх українства, а не їхньої теології. Звідси: "Православний - це українець, неправославний - не українець" [11]. Офіційна позиція СУС стосовно релігії залишалась послідовно проправославною і тому знеохочувала національно свідомих й ліберально настроєних католиків і протестантів приєднуватися до неї. Таким чином, релігійний фактор завадив СУСу перетворитися на організацію для всіх національно свідомих українців.

Поступово СУС розрісся у всеканадську інтегровану організацію, яка складалася з наступних товариств: "Товариство Українських Самостійників", "Союз Українок Канади", "Союз Української Молоді", який, маючи 180 місцевих відділів, у 30-х роках був найбільшою та найактивнішою частиною СУС.

Щодо зовнішньої діяльності згаданої організації слід зазначити таке: 29 березня 1931 р. заходами СУС в Лондоні було відкрито Інформаційне бюро в справах польсько-українських відносин (кер. - д-р Вол.Кисілевський). Завдання Бюро визначалось в наступному: "...стати на послуги українському загалу, без огляду на партійні переконання, всім, хто стремиться до досягнення остаточної цілі Соборної, Незалежної Української Держави" [12].

Під час голодомору на Україні 1932-1933 рр. СУС проводив акції засудження сталінського голодомору через свій тижневик. Так, протягом березня, жовтня, листопада і грудня зазначених років СУС закликав через свій пресовий орган українську спільноту організувати віча протесту й писати резолюції до урядів закордонних держав і до міждержавних установ. Старанням СУС у Вінніпезі 17 вересня 1933 р. в залі Українського Православного Собору відбулось масове віче, де наголошувалось, що радянський уряд відмовляється прийняти зібрану допомогу від Канади, послаючись на те, що в Росії взагалі немає голоду [13].

Слід згадати, що СУС займався також культурницькою діяльністю. Наприклад, він спонсорував поїздки й виступи видатних українців з Європи, таких як історик Д.Дорошенко, полковник Кедровський, колишній інспектор армії УНР, І.Борковський, спеціаліст

з історії визвольних змагань поневолених народів. СУС поширював також серед англомовної більшості канадського населення інформацію про їх українських співгромадян й українську справу взагалі. Так, з ініціативи СУС було видано англійський переклад "Історії України" Дмитра Дорошенка.

СУС постійно йшов шляхом, який виголосив генерал-губернатор Канади Твідсмуір: "Ви будете кращими канадцами, якщо будете добрим українцями", що і послужило офіційним схваленням філософії цієї організації [14].

Ідеологами та засновниками кардинально нової організації стали січові стрільці-ветерани, які принесли з собою гріке почуття політичної втрати, суб'єктивно звинувачуючи лібералізм і соціалізм за українську поразку у визвольних змаганнях. Слід зазначити, що ветерани вважали себе політичними однодумцями зі створеною в Європі Українською Військовою Організацією (УВО), а пізніше - крилом Українських Націоналістів (ОУН) [15].

Колишні солдати Української армії з прибуттям до Канади почали вести роз'яснювальну діяльність у місцевій українській пресі щодо різних епізодів з визвольних змагань в Україні, викликаючи в суспільстві зацікавлення теперішнім становищем України й бажання допомогти "старому краю", Найактивніші з цієї воєнної еміграції постановили створити свою організацію на зразок організацій воєнних ветеранів інших народів. В її основу було покладено український революційний націоналізм, а найголовніші завдання полягали в наступному:

- плекати традиції Українського війська;
- виховувати український вільний дух у суспільстві, передусім у молодому поколінні;
- допомагати українським інвалідам і визвольній боротьбі [16].

23 січня 1928 р. в м. Вінніпезі в залі Українського Народного Дому було створено "Українську Стрілецьку Громаду" (УСГ), яка згодом відкрила філії в Едмонтоні, Монреалі, Торонто та інших містах. УСГ співпрацювала з українськими часописами: "Український Голос", "Канадійський Фермер", "Канадійський Українець", "Канадійський Ранок" та ін.

Першою акцією УСГ стало віче протесту проти смертного вироку, винесеного польським судом Атаманчуку та Вербицькому, яких звинувачували в убивстві польського шкільного куратора у Львові. УСГ надіслало телегра-

ми до польського президента, Ліги Націй та урядів інших держав про перегляд вироку. Внаслідок цих протестів смертний вирок було замінено на ув'язнення. У травні 1928 р. УСГ постановила провести в Канаді кампанію по збиранню коштів для допомоги інвалідам Української армії, якими опікувалось Українське товариство допомоги інвалідам у Львові (УКГОД), а також для діяльності Визвольного фонду [17].

УСГ підтримувала зв'язки з подібними організаціями в Європі, а особливо з Українською Військовою Організацією (УВО) в Україні, очолювану Євгеном Коновальцем, який 7 червня 1929 р. прибув до Вінніпега й читав у Канаді лекції про визвольну боротьбу УВО.

В 1931 р. УСГ ініціювала створення масових зібрань протесту проти польської "пацифікації". Спільно з іншими організаціями УСГ створила і надіслала до канадського уряду меморандум, підписаний 120 українськими товариствами, а також англійськими організаціями та муніципальними і міськими керівниками, який засуджував польський терор. Результатом проведених заходів стало те, що 8 травня в оттавському парламенті було оголошено "українським днем". Хоча спроби канадського уряду задовольнити прохання українців не принесли безпосередньої користі українській справі, все ж це посприяло поширенню її серед англосаксонських громадян Канади і Британської імперії. Фактично з цього часу місцеве англосаксонське населення почало більше цікавитися українською справою та краще розуміти українців, своїх співгромадян.

Окрім того, УСГ займалася справою "військового вишколу", а саме, започаткувала в 1931 році діючі військові курси. Цьому сприяв також той факт, що у Парижі деякі українські генерали - Микола Капустянський, Віктор Курматович - організували подібні курси й почали видавати відповідну наукову літературу.

Хоча в основному діяльність УСГ була зосереджена на збиранні коштів для інвалідів та ветеранів війни і на визвольний фронт, члени УСГ приділяли увагу й громадському життю українців Канади. Так, заходами цієї організації було відновлено свято на честь Івана Франка, а 24 січня 1932 р. - відсвятковано злуку українських земель.

Таким чином, можна зробити наступні висновки: повоєнна еміграція українців до Канади на противагу піонерській була більш націо-

нально свідомою і войовничою; з ініціативи емігрантів цієї хвилі створюються найбільші українські організації, які охопили майже

всіх свідомих і політично активних українців, зміцнили їх вплив в усіх сферах канадського життя, сприяли наданню допомоги Україні.

1. *Марунчак М.* Студії до історії українців Канади: В 10 т. - Т.5: Розвідка та документи до міжвоєнної доби. - Вінніпег: УВАН, 1982. - С 20-23.

2. A Delicate and Difficult Question on the History of Ukrainians in Canada / Ed. by *B.Kordan, L.Luciuk*. - Kingston: Limenstone Press, 1989. - P. 352.

3. *Стечишин Ю.* Між українцями в Канаді. - Едмонтон: Саек. Союз Українців Самостійників, 1953. - С 94-95.

4. *Свистун В.* "Український патріотизм" в Канаді - на словах і на ділі. - Вінніпег: Накладом Товариства культурного зв'язку з Україною, 1957.- С 2-4.

5. *Ряст О.* Сучасна українська еміграція та її завдання. - Бм., 1928. - С 12-13.

6. *Павличенко Т.К.* Рух національної єдності: 3 приводу ювілейної конференції УНО Канади. - Вінніпег: Вид. Головної Управи УСГ, 1952. - С 6.

7. Енциклопедія українознавства: Словникова частина / Під ред. В.Кубійовича. - Мюнхен; Нью-Йорк: Наукове Товариство ім. Шевченка, 1984. - Т. 2. - Кн. 3. - 584 с

8. *Войценко О.* Літопис українського життя в Канаді: В 11 т. - Б.М., б.р.: Товариство Тризуб. - Т.4 - С 103.

9. *Теличко К.* Наші завдання. - Едмонтон: Вид-во Центру Союзу Українців Самостійників, 1961. - С 10-12.

10. *Назарович П.І.* Союз Українських Самостійників і українська визвольна справа. - Вінніпег: Тризуб, 1951. - С 24.

11. The Jubilee Collection of the Ukrainian Free Academy of Sciences / Ed. by *Gerus*.- Win.: Trident, 1976. - P. 465.

12. Життєвий досвід українців у Канаді: рефлексії / Ред. *О.В.Герус*. - Вінніпег: УВАН, 1994. - С 78.

13. *Боровик М.* Століття українського поселення в Канаді (1891-1991). - Монреаль; Оттава, 1991. - С 185-186.

14. Там само. - С 194.

15. *Байрак М.* Українська Стрілецька Громада в Едмонтоні: Хроніка. - Едмонтон: Альберта, 1978. - С. 15-16.

16. Українська Стрілецька Громада в Канаді, 1928-1938 // Альманах Канади.- Саскатун: Вид. Головної Управи УСГ, 1938. - С 20.

17. Там само. - С 120-125.

Lysyuk M.L.

THE POSTWAR UKRAINIAN EMIGRATION AND ITS ROLE IN THE CREATION OF UKRAINIAN CIVIL POLITICAL ORGANIZATION IN CANADA (1922-1933)

This article exposes the causes of the postwar Ukrainian emigration to Canada and illuminates her own characteristics. It also examines the work of recent created Ukrainian civil-political organizations during the mentioned period.